

Vetenskapsrådet

JÄMSTÄLLDHETS-OBSERVATIONER I FYRA BEREDNINGSGRUPPER 2011

JÄMSTÄLLDHETS-OBSERVATIONER I FYRA BEREDNINGSGRUPPER 2011

Rapport från fyra jämställdhetsobservationer vid Vetenskapsrådet 2011

Johanna Andersson, Cecilia Hahn Berg, Camilla Kolm

JÄMSTÄLLDHETS-OBSERVATIONER I FYRA BEREDNINGSGRUPPER 2011

VETENSKAPSRÅDET

Box 1035

101 38 Stockholm

© Vetenskapsrådet

ISBN 978-91-7307-206-9

FÖRORD

Vetenskapsrådet har i uppdrag att verka för jämställdhet inom sitt verksamhetsområde och följer kontinuerligt upp om kvinnor och män har samma framgång när de ansöker om forskningsfinansiering. En slutsats från statistiken sedan 2003 är att kvinnor haft en något lägre beviljandegrad än män, vilket till största delen kunnat förklaras av männens genomsnittligt längre forskarkarriär. För medicinområdet finns dock en oförklarad skillnad under hela perioden som inte förefaller minska.

Som ett led i jämställdhetsarbetet beslutade därför Vetenskapsrådets styrelse i februari 2011 att genomföra observationer av jämställdheten vid rådets beredningsmöten, där forskare bedömer och diskuterar ansökningar om bidrag för forskning från andra forskare (s.k. peer review). Fyra grupper från olika vetenskapliga fält valdes ut för att ingå i studien. Johanna Andersson, jämställdhetssamordnare vid Chalmers tekniska högskola, ledde och genomförde studien tillsammans med Cecilia Hahn Berg och Camilla Kolm. I föreliggande rapport sammanfattar de observationerna och ger även ett antal rekommendationer för fortsatt arbete. Avsikten är att rapporten ska utgöra ett diskussionsunderlag för det fortsatta jämställdhetsarbetet i Vetenskapsrådets styrelse, ämnesråd, råd, kommittéer och beredningsgrupper.

Mille Millnert
Generaldirektör
Vetenskapsrådet

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING.....	6
Rekommendationer.....	6
SUMMARY.....	7
Recommendations.....	7
INLEDNING.....	8
Bakgrund.....	8
Utökat uppdrag 2011.....	8
INTEGRITET OCH SEKRETESS.....	9
METOD.....	10
MATERIAL.....	11
SAMMANSTÄLLNING AV OBSERVATIONER.....	12
I rummet.....	12
Grupp A.....	12
Grupp B.....	15
Grupp C.....	17
Grupp D.....	19
Avslutande reflektioner.....	20
BILAGA 1 KORT RAPPORT FRÅN GENUSOBSERVATION I BEREDNINGSGRUPP HÖSTEN 2008 SAMT BIFOGADE KOMMENTARER FRÅN 2009.....	21
Sammanfattning.....	21
Uppdrag och avgränsningar.....	21
Allmänna synpunkter.....	22
Kort forskningsöversikt.....	22
Övriga aspekter.....	22
Metod.....	23
Slutsatser.....	23
Rekommendation.....	24
Referenser.....	24

SAMMANFATTNING

Under hösten 2011 genomfördes jämställdhetsobservationer i fyra av Vetenskapsrådets beredningsgrupper inom fyra olika ämnesområden. Uppdraget syftade till att undersöka och synliggöra eventuella skillnader i bedömningsprocessen och beviljade forskningsanslag med avseende på kön. Underlaget och materialet som analyserades bestod av preliminära och slutgiltiga skriftliga bedömningar samt observationer vid ett mötestillfälle för vardera beredningsgrupp. Efter genomförda observationer kan konstateras att könsmonster fanns men att de skiljde sig åt både i frekvens, omfattning och uttryck i de olika beredningsgrupperna.

I två av grupperna observerades skillnader i hur diskussioner fördes om kvinnor och män, vilka även visade sig i det skriftliga materialet. Där var kvinnors kön en av de faktorer som uppmärksammades vid bedömningen av ansökningarna. Diskussioner om föräldraledighet och självständighet/osjälvständighet förekom i betydligt högre grad för sökande kvinnor än för sökande män. Trots att den talade tiden var i det närmaste lika lång för ansökningar från kvinnor och män togs en större del av denna tid i anspråk för diskussioner om självständighet/osjälvständighet för kvinnorna. Mäns kön uppmärksammades inte. Det fanns också könsskillnader i orden som användes för att beskriva de sökande. Män beskrevs oftare som excellenta och produktiva än kvinnorna. Bland de högst rankade kvinnorna var tal om kön mindre förekommande. Detta mönster återkom inte i samtliga beredningsgrupper.

I de två andra grupperna talades det mindre om forskaren som subjekt. Fokus låg istället på ansökningarna och projekten. I dessa grupper var de observerade könsmonstren små eller obefintliga. Vissa av ledamöterna i dessa grupper hade kunskap om genusforskning och medvetenhet om genusfrågor. Medvetenhet om genusaspekter medförde att ledamöter på eget initiativ vid några tillfällen uppmärksammade situationer där kvinnor och män riskerade att bedömas olika. Utifrån årets observationer går det dock inte att dra slutsatser om ett eventuellt samband mellan genuskunskap i beredningsgruppen och utfallet av beviljade anslag i relation till kön.

Rekommendationer

- Observationer bör genomföras i ytterligare beredningsgrupper för att få ett bredare underlag som kan ligga till grund för mer generella slutsatser.
- Kunskapen om kön och bedömning bör öka hos aktörerna i beredningsprocessen. Vi föreslår att ordförandena tillsammans med medverkande från Vetenskapsrådet deltar i ett gemensamt seminarium inför höstens beredningsgruppsmöten. Vetenskapsrådets expertgrupp för genus bör ges uppdraget att ta fram material till ett sådant seminarium.
- Begreppen självständighet/osjälvständighet behöver definieras och preciseras. Ska alla sökande bedömas avseende självständighet? Ska Vetenskapsrådet i så fall ta fram en skala med konkreta exempel på hur graden av självständighet ska bedömas eller bör begreppet undvikas? Andra begrepp som bör genomlysas är excellens och potential.
- Betydelsen av kön i relation till bedömning och framgång behöver studeras närmare. I delar av materialet finns en tendens att män som förslagsställare i mindre utsträckning föreslår att sökande kvinnor beviljas anslag än när kvinnor är förslagsställare. Detta skulle vara intressant att följa upp på ett större material för att se om det generellt finns sådana skillnader.
- Ytterligare en intressant faktor att undersöka är graden av "success rate" för förslagsställare. Finns det till exempel könsmonster när det gäller vilka förslagsställare som i högre grad får igenom sina preliminära rankningar? Vi föreslår att Vetenskapsrådets expertgrupp för genus ges i uppdrag och tilldelas medel för fortsatta och mer omfattande studier.
- Förekomsten och betydelsen av eventuella informella bedömningsdiskussioner bör utvärderas.

SUMMARY

During the autumn 2011 gender equality monitors observed four evaluation panels of the Swedish Research Council (SRC) in four different subject areas. The purpose of the task was to investigate and draw attention to possible differences with respect to gender in the evaluation process and the awarding of research grants. The material analysed comprised of preliminary and final written evaluations as well as direct observation of one meeting of each of the evaluation panels. The observations confirm that there was a gender-based pattern but that it varied in frequency, extent and manifestation between the different evaluation panels.

In two of the panels differences were observed in how discussions were conducted about women and about men, something which was also evident in the written material. There the gender of the female researchers was one of the factors that was raised in the evaluation of the research proposal. Discussions on parental leave and dependence/independence occurred to a significantly greater extent for female applicants than for male applicants. Despite the length of time for each discussion being almost equal for the consideration of male and female applicants a greater proportion of that time was devoted to discussion of dependence/independence in the case of women. The gender of male candidates was not remarked upon. There were also gender differences in the words used to describe the applicants. Men were more often described as 'excellent' and 'productive' than women. Among the highest ranked women the mention of gender was less frequent. This pattern was not repeated in all of the evaluation panels.

In the other two panels there was less discussion of the researcher as a subject. The focus lay instead on the applications and the research projects. In these groups the observed gender-based patterns were slight or not present. Certain members of these panels had knowledge of gender research and an awareness of gender issues. Awareness of a gender perspective led the members on a few occasions, and on their own initiative, to highlight situations where women and men risked being evaluated differently. From this year's observations it is not, however, possible to draw conclusions on a possible correlation between knowledge of gender issues within the evaluation panel and the outcome of the grant awards with respect to gender.

Recommendations

- Observations should be made of more evaluation panels to obtain a wider dataset that can be the basis for more general conclusions.
- Knowledge of gender and evaluation should be increased among those involved in the evaluation process. We suggest that the chairs of the panels as well as participants from SRC attend a joint seminar before this autumn's evaluation meetings. The SRC Expert Group on Gender should be assigned the task of preparing the content of such a seminar.
- The term dependence/independence needs to be defined and elaborated. Should all applicants be evaluated for independence? Should the SRC in that case define a scale including concrete examples on how the degree of independence can be evaluated or should the term be avoided? Other terms that should be looked at are excellence and potential.
- The significance of gender in relation to evaluation and success needs further study. In parts of the material a tendency is noted for men as proposers to propose women to a lesser extent for the awarding of grants than when women are the proposers. This would be interesting to follow up with a greater material set in order to see if there are any generalized differences.
- Another interesting factor to study is the level of "success rate" for proposers. Are there for example gender patterns regarding which proposer's preliminarily highest ranked candidates make it through the evaluation process? We suggest that SRC's Expert Group for Gender be given the task and funds to further investigate this.
- The occurrence and significance of possible informal evaluation discussions should be studied.

INLEDNING

Bakgrund

Uppdraget att delta under överläggningarna i en beredningsgrupp som jämställdhetsobservatör formulerades första gången 2008 efter ett initiativ från en enskild beredningsgruppsordförande. Denna ordförande tyckte sig märka skillnader i hur ansökningar från kvinnor och män behandlades under diskussionerna i beredningsgruppen. Skillnaderna var subtila och svåra att konkretisera under pågående överläggningar. Därför ombads en utomstående person att sitta med som observatör vid beredningsgruppens möte för att försöka fånga upp eventuella skillnader. Uppdraget omfattade tre observations-tillfällen i samma beredningsgrupp. Dessa observationer har sammanfattats i ett kort rapport som bifogas denna sammanställning, se bilaga 1.

De könsmonster som gick att urskilja under beredningsgruppens arbete med att värdera, rangordna och tilldela forskningsanslag återkopplades till gruppen. Det handlade bland annat om könsbaserade skillnader i hur länge man talade om ansökningar och om könsstereotyper i beskrivningen av forskare. En del observationer rörde gruppens interna arbete i form av skillnader i hur länge män och kvinnor talade och hur interaktionen mellan gruppmedlemmar gick till. Efter återkoppling till gruppen blev dessa skillnader betydligt mindre eller försvann helt. Denna beredningsgrupp har inte haft någon närvarande jämställdhetsobservatör under 2011.

Utökat uppdrag 2011

2011 önskade Vetenskapsrådet utöka uppdraget med jämställdhetsobservatörer. Sammanlagt fyra observationer skulle nu genomföras, en observation i en slumpvis utvald beredningsgrupp inom vart och ett av de fyra ämnesområdena. Den person som genomfört de tidigare observationerna fick ansvar för att sätta samman en grupp som kunde genomföra uppdraget, samt se till att de nya observatörerna fick nödvändiga förutsättningar i form av kunskap och tillvägagångssätt.

Det utökade uppdraget presenterades vid ämnesrådets ordförandemöten i början av hösten 2011. Det utgick skriftlig information till beredningsgruppernas ordföranden under sommaren. Information gavs även vid några tillfällen till olika beredningsgrupper när dessa samlades till möten under hösten.

Responsen från ämnesråden inför höstens observationer var positiv eller neutral. De som tillfrågades i samband med ett av informationstillfällena för beredningsgruppsordföranden, uppgav att de var positiva till olika försök att jämställdhetssäkra, utveckla och förbättra arbetet när det gäller fördelning av forskningsanslag. De flesta uppgav att de ville bidra till utvecklingsarbetet och att de därför på olika sätt skulle bistå jämställdhetsobservatörerna i deras arbete.

Efter avslutat uppdrag i tre av beredningsgrupperna uppgav ordförandena att det inte påverkat gruppens arbete negativt att ha en observatör närvarande i rummet. (I en av grupperna ställdes inte frågan.) Ordförandena kommenterade att det hade varit intressant och att de såg fram mot att ta del av observatörernas iakttagelser.

Materialet i denna rapport har diskuterats och analyserats tillsammans med Vetenskapsrådets expertgrupp för genus innan det slutgiltigt sammanställts.

INTEGRITET OCH SEKRETESS

När uppdraget presenterades för de olika ämnesråden restes några principiella frågor om observationerna och deras förutsättningar. Dessa frågor handlade om sekretess och offentlighetsprincipen. Hur kan en redovisning av observationerna göras utan att samtidigt rikta uppmärksamhet mot vilka grupper som observerats? Syftet med jämställdhetsobservationerna är att granska Vetenskapsrådets processer och försöka ge förslag till hur dessa kan utvecklas och förbättras. Syftet är därmed inte att granska hur olika grupper agerar eller hur enskilda medlemmar i en beredningsgrupp förhåller sig till genusfrågor.

En viktig förutsättning för att observationerna ska vara meningsfulla och spegla beredningsgruppens arbete är att de enskilda deltagarna i en observerad grupp inte känner sig bevakade eller begränsade i diskussionerna inför risken att bli offentligt citerade eller kritiserade för bristande jämställdhet. Därför har det varit viktigt att inför observationerna tydliggöra uppdraget och betona respekten för bedömningsgruppernas ledamöters integritet. Ingen grupp ska omskrivas på ett sådant sätt att den kan identifieras. Ingen gruppdeltagare ska omnämnas eller citeras på ett sådant sätt att hon eller han kan identifieras. Om någon aktivt söker ta reda på vilka grupper det handlar om är detta naturligtvis varken möjligt eller önskvärt att dölja.

Av ovanstående skäl redovisas inte exakta tal av sökande och ansökningar i en viss grupp i denna rapport. Inte heller redovisas exakta antalet ledamöter i beredningsgruppen.

Det har förekommit uttalade önskemål i vissa berörda beredningsgrupper om att jämställdhetsobservatörerna ska återkoppla direkt om/när de noterar någon skillnad relaterad till kön i gruppens bedömningar eller i diskussioner av ansökningar. Detta har visat sig svårt att göra. Mönster som kan tyckas framträda under sittande möte kan vid en mer systematisk genomgång visa sig vara slumpmässiga. Observatörerna har därför hanterat detta på olika sätt i de olika grupperna under 2011. Ordförandena i två av grupperna har fått korta redogörelser för observatörens iakttagelser direkt efter att beredningsgruppen avslutat sitt arbete. I ett fall har hela gruppen fått en sådan återkoppling.

METOD

Observationerna består av en kvantitativ och en kvalitativ del. Den kvantitativa delen omfattar längden på texter och diskussioner, frekvensen av vissa ord i texter, mått på sambandet mellan framgång för en sökande och längden på motivering och talad tid under ett möte. Förslagsställarens kön har relaterats till kön på dem som beviljas anslag för att se om om förslagsställarens "success rate" korrelerar med förslagsställarens kön.

Den kvalitativa delen granskar hur man talat och skrivit om olika sökanden och deras ansökningar med avseende på kön, till exempel i argument för och emot beviljande av anslag. För ytterligare resonemang om metod och studier som ligger till grund för observationerna, se bilaga 1.

Det fanns väsentliga skillnader mellan materialet i de fyra olika beredningsgrupperna. Skillnaderna avser både omfattningen av skrivet material, antalet ansökningar och förekomsten av kön och köns-mönster i diskussionerna under beredningsgruppens arbete. Av detta skäl redovisas observationerna för de fyra grupperna separat.

MATERIAL

Det material jämställdhetsobservatörerna haft möjlighet att ta del av omfattar tre olika delar och tre moment i beredningsprocessen. Dels handlar det om de i förväg utsända preliminära och individuella bedömningarna av ansökningarna, dels om beredningsgruppens möte och diskussionerna där i samband med bedömning, rangordning och förslag till fördelning av anslag. Den sista delen av observationen rör de slutgiltiga yttrandena. De senare är den enda delen av materialet som är offentligt och inte är att betrakta som arbetsmaterial. Observatörerna har haft tillgång till materialet för de aktuella grupperna i VR Review och material som delats ut i samband med mötena.

Sambandet mellan skrivningarna i de preliminära utlåtandena och de slutgiltiga yttrandena har granskats i några fall, likaså samstämmighet mellan vad som sades under beredningsgruppens möte och det som stod i de ursprungliga bedömningarna. Observatörerna har i olika omfattning gjort nedslag i det skrivna materialet respektive tagit del av det i sin helhet. Den slutgiltiga fördelningen av anslag var inte färdig för samtliga beredningsgrupper när denna rapport färdigställdes.

SAMMANSTÄLLNING AV OBSERVATIONER

I rummet

I två av grupperna uppstod en fysisk könsuppdelning i rummet vilket också kommenterades av deltagarna. Denna uppdelning bestod antingen av att kvinnorna, som var i minoritet i båda de aktuella grupperna, satt samlade på en sida av bordet eller att det uppstod könsuppdelade grupper när det var paus, som vid måltider och i kaffekön. "Vad lustigt att vi sitter så här", sades av både män och kvinnor i den grupp där det direkt vid mötets inledning uppstod en könsuppdelning i placeringen kring bordet. "Vi hamnar alltid tillsammans och männen sitter för sig" uttryckte en deltagare det (kvinna), när tre kvinnor satt vid samma bord under en paus medan männen satt vid ett annat. I de andra två grupperna fanns också en tendens till könsuppdelning genom att personer av samma kön satte sig tillsammans runt sammanträdesbordet.

En del bifynd blir oundvikliga under observationerna då dessa sträcker sig över många timmar. Vänskapsförhållanden, fältnärhet och ämnesmässig status framstår mer eller mindre tydligt, likaså vilka som talar mest, vilka som bekräftar varandra, vilka som har hög status i gruppen och vilka vars ord faller avgörandet i en svårlöst situation. Detta redovisas inte i denna sammanställning. Inte heller frågor om könsmonster i ansökningsmaterial eller eventuella könsskillnader mellan bedömares sätt att diskutera och värdera ansökningar kommenteras här.

Grupp A

Om gruppen

Denna grupp hanterade under beredningsmötet ett 30-tal ansökningar sedan en första gallring genomförts vid ett tidigare möte, ca 35 % av inkomna ansökningar gallrades bort vid detta tidigare tillfälle. Könsfördelningen bland de sökande var 70/30, (70 % män). Denna könsfördelning speglas även i fördelningen av beviljade anslag, då med en procentenhets extra framgång för män. Något större anslag beviljades män i medeltal. Detta kan förklaras av att en man fick ett mycket stort anslag, vilket därför hade genomslag på medelvärdet för samtliga män.

I beredningsgruppen var 67 % män och 33 % kvinnor bland ledamöterna. Denna fördelning speglas väl i könsfördelningen bland förslagsställare vars ansökningar beviljades anslag. Av 14 beviljade ansökningar hade 4 kvinnor som förslagsställare och 10 män. Av de fyra kvinnor som beviljades anslag hade två kvinnor som förslagsställare. Av de 10 männen hade 7 män som förslagsställare. (Dessa siffror kan komma att ändras då den slutgiltiga fördelningen inte är färdig när denna rapport skrivs.)

Ordval i diskussionerna återkommer i många fall i det skriftliga slutgiltiga yttrandet. I grupp A hänvisas till 20 namngivna män och 6 kvinnor under diskussionerna. Detta avser personer utanför ansökan och utanför beredningsgruppen. Exempel: hon samarbetar med XX, han ingår i YY:s grupp, han har publicerat många artiklar tillsammans med ZZ. Inget samband mellan kön och längden på texter fanns i materialet i denna grupp.

Tid och framgång

I genomsnitt ägnade gruppen 9.30 minuter åt att tala om en ansökan från en sökande man och 10 minuter åt ansökan från en kvinna. Diskussionerna kring en enskild kvinnas ansökan kom att uppta sammanlagt 23.30 minuter. (Denna sökande beviljades inte något anslag.) Om denna långa diskussion tas

bort, ägnades i genomsnitt ungefär 8 minuter åt kvinnors ansökningar, det vill säga en något kortare tid än den som ägnades åt mäns ansökningar.

Sambandet mellan talad tid och beviljade anslag är otydligt i grupp A. De ansökningar som diskuterades under längst tid hamnade i regel utanför den grupp som kom att beviljas anslag. Många av de ansökningar som fick anslag diskuterades under en kort tid. Det hölls korta diskussioner om sökande män som ansågs självklara att föreslå för anslag och som rankades högt. Kring dessa sökande uttryckte gruppen en stor samstämmighet. Dessa ansökningar kom också att få korta motiveringar i de slutgiltiga yttrandena som exempelvis:

"This is very good project by well-experienced and productive scientist."

Vissa av de sökande vars ansökningar avsågs fick inga motiveringar eller förslag på hur en kommande ansökan kan förbättras. Motiveringen till dem kunde vara som följer (till en kvinna):

"This is a project of clear interest. However, due to the competition of a very high number of extremely good applications, the project can not be funded".

2 kvinnor och 3 män fick avslag på sina ansökningar utan att detta motiverades med något annat än konkurrensen. Det innebär att något fler kvinnor proportionellt fick avslag utan utförligare kritik som kan fungera vägledande så att nästa ansökan blir av bättre kvalitet. Ett exempel på sådan kritik är uppmaningen om att lämna in ett utförligare CV, att precisera planerade samarbeten eller ställa samman en tydligare projektplan. Det handlar dock om för få individer i denna grupp för att man ska kunna säga att kvinnor generellt får "snällare" kritik och därmed sämre möjligheter att förstå vilka brister som finns i deras ansökan.

Kön och produktivitet

En tydlig könsskillnad rör i vilken mån föräldraledighet och antal barn är faktorer som diskuteras i beredningsgruppen. I grupp A bedömdes ansökningar från ett tiotal kvinnor. Föräldraledighet och barnafödande kommenterades när det gällde mer än hälften av dessa kvinnor. Antalet barn kommenterades för två av de sökande kvinnorna. (Skämtsamt ställdes vetenskaplig produktivitet mot produktivitet i form av antalet barn.) Ingen av männens familjesituation, föräldraledigheter eller antal barn kommenterades under överläggningarna. För två av kvinnorna fördes också diskussioner om att de har nära samarbeten med sina respektive män och hur detta påverkar självständigheten i deras forskning. Inga liknande diskussioner om samarbeten inom familjen fördes om sökande män.

Kvinnors kön uppmärksammades för samtliga sökande kvinnor. Mäns kön kommenterades inte. Exempelvis fördes diskussioner om att få fram fler kvinnor och att det var glädjande med en ung och duktig kvinna. Motsvarande resonemang om att det var glädjande med en duktig ung man fördes inte. Inte heller kommenterades det som ett problem att så många av dem som topprankades var män, problemet var att det var få kvinnor.

Proportionellt fler sökande män kallades i diskussionerna för produktiva, 10 män mot 2 kvinnor. (Här kom kommentarer om produktivitet i form av antal barn in, ett resonemang som återkommer också i en av de andra beredningsgrupperna.)

Självständighet och osjälvständighet

Kring fler kvinnor än män problematiserades frågor om självständighet och osjälvständighet. I grupp A förekom resonemang om självständighet för knappt 45% av kvinnorna. Frågan om självständighet ställdes angående två av männen i gruppen, ca 10%. I två fall, som kort beskrivits ovan, problematiseras att kvinnor har nära forskningssamarbeten med sina män. Det uppges vara svårt att utröna vem som gör vad i dessa samarbeten och hur självständiga de forskande kvinnorna är i detta samarbete. För en

sökande man i denna grupp, som publicerat sig tillsammans med många seniora samarbetspartners och inte alltid är huvudförfattare, sägs att detta i sig inte är negativt men att hans ansvar måste framgå tydligare i fortsättningen. Här talar man alltså om ansvar, inte om självständighet eller osjälvständighet. För en kvinna betonas att hon tydligt visat på oberoende och har erfarenhet av att leda egen verksamhet. För en annan, högt rankad sökande kvinna, sägs att hon har en stark handledare "men detta ska inte läggas henne till last."

Tidsskillnaden är, som redan påtalats, liten när det gäller talad tid per ansökan i gruppen. Samtidigt ägnas frågan om självständighet/osjälvständighet större utrymme när det gäller sökande som är kvinnor, både i diskussionerna och i de skrivna omdömena. Frågan kommenteras exempelvis i följande slutgiltiga yttrande om en sökande kvinna i grupp A:

"However, the panel had a lengthy discussion regarding the independence of the PI and her research proposal in comparison with the co-applicant, who also is co-author on many of the published papers and currently funded for a similar project from the Swedish Research Council. To be competitive for funding in the future, the panel advises the PI to more explicit demonstrate her independent research profile."

I yttrandet om en annan sökande kvinna i samma grupp kommenteras frågan om självständighet på följande sätt:

"The main applicant is a PhD with limited numbers of publications confirming independence and individual line of research. The applicant might benefit from a more informative CV in future applications."

Också i yttrandet om en sökande man (som kom att beviljas anslag) förs ett resonemang om självständighet:

"Due to the overall budget restriction that the panel had to deal with, and the high number of excellent proposals competing this year this project could not be recommended for funding. In the tough competition we had to consider the degree of independent research performed by the PI, reflected by senior positions on already published papers. However, the panel found the project highly interesting and acknowledged that the PI unambiguously holds a high competence in his research field."

För de sökande kvinnor som rankas högt är frågor om självständighet något som diskuteras i beredningsgruppen. Detta problematiseras inte för de högst rankade männen. Dessa resonemang får stort utrymme för sökande kvinnor som befinner sig längre ner i rankingslistan, där förekommer också att frågan om självständighet/osjälvständighet tas upp för enskilda sökande män. Eftersom dessa frågor tar mer av den totala diskussionstiden för kvinnors projektansökningar än för mäns projektansökningar, blir det något mindre tid kvar till att tala om de övriga delarna i kvinnornas ansökningar.

Övriga observationer

I det skrivna materialet, som utgörs av de slutgiltiga yttranden som skickas till sökande, återfinns också könsmönster. I 6 yttranden om män, jämfört med 2 för kvinnor, används ordet excellens. Produktiviteten används i yttranden om 8 män och 3 kvinnor. I 6 fall som ett positivt argument för män, 2 gånger negativt. För kvinnor 2 gånger positivt och en gång negativt. (Dessa yttranden kan komma att genomgå mindre justeringar som inte kommer med i denna rapport.)

De tre projekt som bedömdes som högriskprojekt var alla inlämnade av män. En kvinna som sökte anslag och som hade många doktorander kommenterade beredningsgruppen med: "men vad tillför det?" För en annan sökande kvinna framställdes det som ett problem att hon inte hade några doktorander.

Grupp B

Om gruppen

Drygt 130 ansökningar tilldelades denna beredningsgrupp. Könsfördelningen bland de sökande var ojämn, 24/76, (76 % män), vilket betecknades som ett problem som utmärkte det aktuella forskningsområdet. Könsfördelningen bland ledamöterna i beredningsgruppen var jämnare än sökfältet, 36/64, (36 % kvinnor.) Det var fler ledamöter i denna beredningsgrupp än i grupp A. Diskussionerna i beredningsgruppen återspeglade i regel skrivningarna i de preliminära utlåtandena.

Tid och längd

Tidsskillnaden mellan hur länge man talade om kvinnors respektive mäns ansökningar var mycket liten i denna grupp. I genomsnitt ägnades 4 minuter åt ansökningar från män och något mindre än fyra minuter åt dem från kvinnor (3:46).

Det preliminära materialet är mycket omfattande, de individuella bedömningarna utgör sammanlagt mer än 500 sidor text. En enkel räkning av rader och tecken i detta omfattande material visar att skillnaderna är små mellan män och kvinnor. 149 rader per ansökan från en man och 137 rader per kvinna. Antalet tecken är 3900 för män och 3450 för kvinnor.

Föräldraskap och kön

I de preliminära utlåtandena från grupp B kommenterades föräldraledighet för fyra kvinnor (ca 13%) och fem män (ca 5%). För flera kvinnor, där föräldraledighet inte förekom i det skrivna materialet, var detta något som fördes upp i diskussionen om ansökan. För två kvinnor, där föräldraledighet kommenterades i det skrivna materialet, nämndes detta inte i diskussionen. I ena fallet där föräldraledighet inte kommenterades i diskussionen, fast den omnämns i de skriftliga bedömningarna, handlade det om en sökande där man kommenterade hennes låga produktivitet. I det andra fallet rörde det en person med god publikationslista och en bra ansökan. Barn och föräldraledighet kommenterades för drygt 16 % av sökande kvinnor under diskussionerna i denna grupp. Föräldraledighet nämndes för en sökande man (1 %), då som tänkbar bidragande orsak till svag publicering. Männens föräldraledighet förekommer alltså i högre grad i det skriftliga materialet än i diskussionerna. För kvinnor är det tvärtom.

Kön kommenterades under diskussionen om samtliga kvinnor som sökt forskningsmedel. I slutet av beredningsgruppens möte blev detta särskilt tydligt. Då gällde det att se om könsfördelningen bland dem som föreslogs finansiering stod i proportion till könsfördelningen bland antalet sökande. I instruktionerna inför beredningsgruppens arbete står följande:

“Check gender balance at the end of the meeting to ensure that women and men have the same success rate (in relation to the number of applications), and receive the same average size of grants, taking into account the nature of the research and the form of grant.”

I det skedet av beredningsprocessen uppstod en diskussion som enbart handlade om kön, inte längre om namn eller individ. Det talades då om att ”dela ut kvinnopoäng”, det är ”viktigt att få med kvinnor” bland dem som beviljas anslag och ”vi lyfter upp den duktigaste kvinnan”, när strecket mellan dem som skulle få anslag och dem som blev utan kom att bli olyckligt ur könsfördelningssynpunkt. Mäns kön var aldrig en faktor som uttalades i någon diskussion. ”Detta är en stark ansökan, att hon är kvinna kommer in sedan”, sades i grupp B om den enda sökande kvinnan som kom bland de fem högst rankade. När kön fördes in bland argumenten i den första diskussionen av denna sökande tillrättavisades den bedömare som gjorde detta, men samtidigt var gruppen väl medveten om att kön skulle komma in senare som randvillkor. För en lägre rankad sökande kvinna sades att ”vi har få kvinnliga sökande, det

ska vägas in sedan." Sjukfrånvaro kommenterades för några sökande kvinnor och inte för någon av de sökande männen.

Självständighet och kapacitet

I grupp B fördes diskussioner om självständighet/osjälvständighet för drygt 25% av kvinnorna som sökt forskningsmedel. För männen är motsvarande siffra endast 3%. Här föreligger alltså stora könsskillnader. Om en kvinna som ingår i en stark forskningsgrupp diskuterades om hon "skiljer sig tillräckligt mycket från" XX eller om XX finns där i bakgrunden. I de preliminära bedömningarna står om en forskare att hon är:

"Competitive with good publication record, but the degree of independence is very unclear (works in a highly productive constellation)."

Också när det gäller potential och kapacitet förekommer vissa könsmönster i diskussionerna. Om en kvinna sägs: "det är ett stort arbete hon tänker ge sig in i, hur långt kan hon gå"? Om en sökande man sägs: "kan någon göra det så är det han", om en annan man kommenteras att "allt han tar i blir guld". Ytterligare en kommentar om en kvinna är: "Kan hon själv göra den programmering som behövs eller är hon bara his masters voice?" (i relation till en stark senior forskare i gruppen.)

Där det förekom diskussioner om mäns självständighet handlade det oftare om i vilken ordning namn står i publicerade artiklar och att tydliggöra deras ansvar och självständighet. För kvinnor handlade det om med vilka de publicerar sig eller mer allmänt om de är självständiga som forskare. Även om de publicerar bra kan det bero på att de är i en produktiv grupp och goda publikationer räcker därför inte som kvitto på självständighet.

Ålder

Under beredningsgruppens överläggningar förekom diskussioner om de sökandes ålder, ibland relaterat till kön. Ålder kommenterades för åtta män och tre kvinnor i grupp B. I de fall ålder togs upp i samband med bedömning och rankning var det kommentarer om att forskaren är ung, vilket i regel betraktas som något positivt i detta sammanhang. Någon har "ett fint cv för sin ålder" eller är en lovande, ung forskare. Några gånger tas dock ålder upp som något negativt. I grupp A var, som ovan beskrivits, alla projekt som betecknades "högrisk" inlämnade av män. I grupp B förekommer dock beteckningen högrisk om en ansökan från en kvinna. Då avser den höga risken att sökanden har passerat pensionsåldern, det är risker med att ge anslag till en så gammal person.

Övriga observationer

Ordet excellens förekommer oftare i de preliminära bedömningarna av mäns ansökningar. 21 gånger används ordet i samband med mäns ansökningar (20 %) mot 3 i bedömningarna av kvinnors ansökningar (10 %).

I grupp B hänvisas till 8 kvinnor och 29 män (utanför ansökningarna och beredningsgruppen). En av de kvinnor man refererar till nämns enbart med efternamn, hon är alltså tillräckligt känd inom fältet för att vara känd under efternamnet. I övriga fall nämns kvinnor med för- och efternamn medan flera män (ett tiotal) är tillräckligt kända för att vara bekanta under enbart efternamn. Yttrandena från denna grupp är inte klara när denna sammanställning skrivs.

Grupp C

Om gruppen

Beredningsgrupp C hanterade under mötet där jämställdhetsobservatören närvarade drygt 20 ansökningar. En första gallring hade genomförts vid ett tidigare möte (cirka 80 % av det totala antalet inkomna ansökningar gallrades bort vid detta tillfälle). Könsfördelningen för samtliga ansökningar var ojämn, 39 % kvinnor och 61 % män. Efter att den första gallringen genomförts var könsfördelningen 32 % kvinnor och 68 % män. Efter det slutgiltiga mötet var könsfördelningen bland de beviljade huvudsökande för projekten 25 % kvinnor och 75 % män.

I beredningsgruppen var könsfördelningen bland ledamöterna 57 % kvinnor och 43 % män (ordförande ej medräknad). Av de nio beviljade ansökningarna hade sex ansökningar kvinnor som förslagsställare och tre män (67 % respektive 33 %). De två kvinnor som beviljades anslag hade båda kvinnor som förslagsställare. Av de sju männen som beviljades anslag så var förslagsställarna fyra kvinnor och tre män.

Längd på de skriftliga bedömningarna med avseende på kön

Antalet rader har räknats för att fastställa och kunna jämföra längden på förslagsställares respektive granskares bedömningar. Förslagsställarnas längd på de skriftliga bedömningarna låg på ett medel av 15 rader för både kvinnor och män. Därmed finns inget samband mellan förslagsställarens kön och längden på de skriftliga bedömningarna i materialet. När det gäller längden på granskarnas bedömningar så skiljde medelvärdet en rad mellan kvinnor och män.

Längden på bedömningarna har även räknats fram med avseende på den sökandes kön. Medelvärdet för förslagsställarnas längd på bedömningarna är 15 rader för sökande kvinnor respektive 14 för sökande män. Samma mått men med avseende på granskarnas längd på bedömningarna är 9 rader för sökande kvinnor respektive 8 för sökande män. En skillnad på en rad vad gäller längden på bedömningarna av sökande kvinnor respektive sökande män hittades därmed i materialet. En skillnad på en rad bedöms sammantaget som liten för att kunna dra några slutsatser av, dock bör skillnaden observeras och läggas på minnet, inte minst med tanke på tidigare studier och forskning som utförts avseende längd på utlåtanden i relation till kön (se bifogad forskningsförteckning).

Talad tid och kön som variabel

I genomsnitt ägnades kvinnors ansökningar cirka tio minuter medans mäns ansökningar ägnades sju minuter. När det gäller tiden som varje ansökan diskuterades så skiljde det sig därmed cirka 3 minuter mellan sökande kvinnor och sökande män. De ansökningar som fick anslag diskuterades under kortare tid än de som inte beviljades anslag. Samstämmigheten i bedömningarna var stor för de som beviljades anslag vilket förklarar nämnda tidsskillnad. En ansökan skiljde ut sig med avseende på talad tid samt spridningen på granskarnas bedömningar. Den sökande var kvinna och samtliga kvinnor bland ledamöterna var positiva till projektansökan medan männen bland ledamöterna uttryckte sig negativt. Denna ansökan diskuterades därför längre än andra och det var den ansökan det var störst oenighet om i bedömningen bland ledamöterna. Resultatet av diskussionen blev att gruppen kompromissade genom att männen höjde sin gradering och kvinnorna sänkte sin.

Bedömningarnas innehåll

Diskussionerna i beredningsgruppen följde och återspeglade skrivningarna i de preliminära utlåtandena. Diskussionerna i bedömningsgruppen var sakliga och fokuserade. Överlag så diskuterades och benämndes forskaren som person muntligen endast i hälften av ansökningarna. I huvuddelen av de skriftliga bedömningarna benämndes forskaren i relation till kompetens och genomförandegrad vilket

är förklarligt då detta är en bedömning som Vetenskapsrådet uttryckligen efterfrågar. Huvudfokus i både de skriftliga bedömningarna och under de muntliga diskussionerna låg dock på projektansökans utformning och innehåll, ej på forskaren som subjekt.

Kön benämndes och tydliggjordes ej utöver att i vissa fall benämna sökande vid namn eller användning av pronomen som han eller hon. De subjektspositioner och kategorier som framträdde var istället "forskaren", "den unga forskaren", "den kompetenta forskaren", "den seniora forskaren" och "den ambitiösa forskaren".

"Välgenomtänkt och avgränsat projekt med ett välvalt och kompetent forskarlag." (kvinna som huvudsökande)

Ålder benämndes i indirekta ordalag och i huvuddelen endast med en positiv innebörd, antingen som med god kompetens eller stor erfarenhet. Två kategorier utkristalliserades; dels den unga lovande och kompetenta forskaren och dels den erfarna, seniora och kompetenta forskaren. "Den unga forskaren" benämndes vid fler antal tillfällen och synliggjordes mer än "den seniora och kompetenta forskaren".

"Forskarna är alla relativt nydisputerade men har betydande kompetens på forskningsområdet och imponerande publikationslistor med relevanta publikationer för det föreslagna projektet..."

Ett tema som i samband med flera ansökningar berördes var projektets eventuella samhällsrelevans. Genusaspekter togs vid några tillfällen upp som intressanta och angelägna forskningsfrågor. Att det bland ledamöterna var några som var bekanta med genusforskning satte därmed prägel på vissa diskussioner och även i bedömningarna av relevansen av vissa projekt.

Det förekom inga kommentarer vad gäller forskarnas privata liv som till exempel föräldradighet, antal barn eller partnerskap. Självständighet användes inte som begrepp varken muntligt under beredningsmötet eller i de skriftliga bedömningarna. Begreppet potential användes vid två tillfällen under beredningsmötet. Vid det ena tillfället benämndes en sökande man som "en ung forskare med potential". Vid det andra tillfället benämndes en sökande mans projekt i positiva ordalag som "tro på projektets potential". Här finns emellertid en viss diskrepans mellan det skriftliga materialet och ordvalet under beredningsgruppens möte. I det skriftliga materialet används begreppet potential vid sju tillfällen för kvinnors ansökningar och vid åtta tillfällen för männens projektansökningar.

"De sökandes tidigare forskningserfarenhet ger skäl att tro på projektets potential och stabila genomförande." (man som huvudsökande)

Endast vid två tillfällen används begreppet potential i koppling till forskaren. I de övriga fallen är det forskningsprojekten som sådana som beskrivs som med potential.

Övriga observationer

Bland flera ledamöter fanns en medvetenhet om genus och flera var bekanta och även insatta i genusforskning vilket gjorde att diskussionerna influerades av denna kunskap. Likaså upplevde jämställdhetsobservatören att ledamöterna var positiva, öppna och intresserade av jämställdhetsobservatörernas uppdrag och såg en relevans i arbetet med jämställdhetsobservationer i samband med beviljande av forskningsmedel.

Den initiala könsfördelningen för alla ansökningar var 38 % kvinnor och 62 % män. Efter att den första gallringen genomförts var könsfördelningen 32 % kvinnor och 68 % män. Efter det slutgiltiga mötet var könsfördelningen bland de beviljade huvudsökande för projekten 25 % kvinnor och 75 % män. Därmed gallrades kvinnor bort i betydligt högre utsträckning än män under processens gång. Den aktuella könsfördelningen meddelades av Vetenskapsrådets forskningshandläggare i slutet av mötet då de slutgiltiga bedömningarna och rankningarna genomförts. Ledamöterna valde att inte förändra de slutgiltiga bedömningarna och menade att de var nöjda och kände sig säkra med sina bedömningar. Likaså refererade ledamöterna till beredningsgruppens arbete föregående år då de menade att könsfördelningen av tilldelade forskningsmedel hade varit den motsatta.

Grupp D

Om gruppen

I denna grupp bedömdes ett 80-tal ansökningar varav en fjärdedel valdes ut för vidare bedömning av ämnesrådet. Av de sökande var 56 % män och 44 % kvinnor. Beredningsgruppens könsfördelning, ordföranden borträknad, var 43/57 (43 % män). Av de ansökningar som bedömdes vara bäst och som gick vidare i processen kom 47 % från män och 53 % från kvinnor, alltså ett bättre utfall för sökande kvinnor än för sökande män.

Beredningsgruppen förde initialt en diskussion om huruvida randvillkor såsom exempelvis genusaspekter eller ålder på forskaren skulle tas hänsyn till i det aktuella bedömningssteget eller i nästa. Gruppen refererade till instruktioner som de hade fått från Vetenskapsrådet om att randvillkor skulle beaktas först i nästa bedömningssteg.

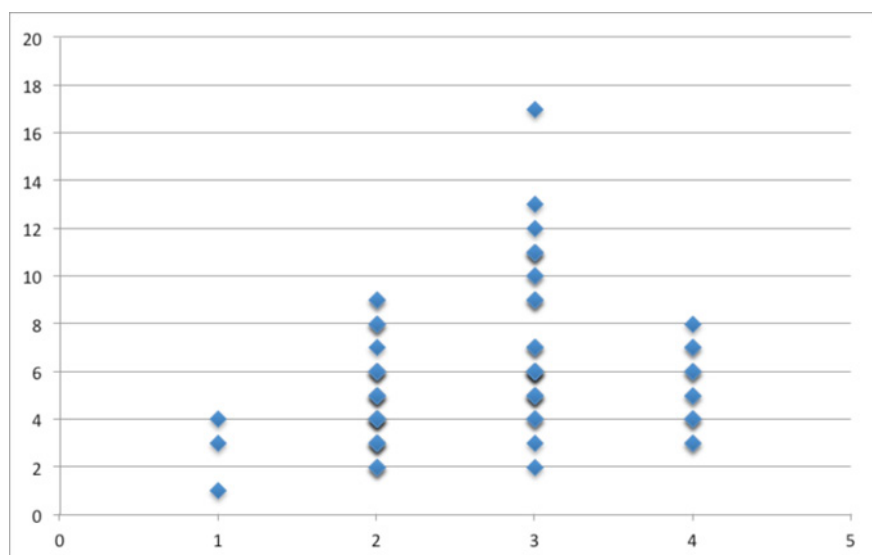
Tid och längd

I de preliminära skriftliga utlåtandena ägnades lika stort utrymme, räknat i antal rader, åt sökande kvinnor och sökande män. Inga skillnader kunde heller observeras relaterat till kön vad gäller de egenskaper som tillskrevs de sökande.

Formuleringar och bedömningar i de preliminära skriftliga utlåtandena återkom i beredningsgruppens diskussion. Under beredningsgruppens möte var den genomsnittliga taltid som ägnades varje ansökan 7.2 minuter för ansökningar med man som huvudsökande och 5.9 minuter för ansökningar med kvinna som huvudsökande. En ansökan (sökande man) ansågs svårbedömd och ägnades totalt 61 minuter taltid i gruppen, vilket nämnvärt höjde den genomsnittliga taltiden om ansökningar från män. Om denna ansökan räknas bort blir den genomsnittliga taltiden för ansökningar från män 6.0 minuter.

Ansökningar som rankades högt eller lågt ägnades genomgående kortare taltid än de ansökningar som rankades i mellanskiktet (undantaget den ovannämnda ansökan som ägnades mycket lång taltid och rankades högt). Det var vidare en större spridning i taltiderna för ansökningar i mellanskiktet (figur 1).

Figur 1: Samband mellan antal minuter talad tid och vetenskaplig bedömning i grupp D.

Bedömningarnas innehåll

Beredningsgruppens diskussioner handlade till övervägande del om forskningsprojekten och deras kvalitet. Forskaren och forskargruppen diskuterades generellt sett lite. I de fall som de sökande omnämndes skedde det antingen med angivande av kön, som "hon" eller "han", och i enstaka fall med hela namnet eller bara efternamn. Ibland benämnde beredningsgruppen den sökande könsneutralt som just "den sökande" eller "forskaren". Till skillnad från observationer i grupp A och B förekom inga referenser till den sökandes familjesituation såsom perioder av föräldraledighet eller antal barn. Inga samband tycktes finnas i gruppen mellan hur man benämnde den sökande och hur stark ansökan bedömdes vara.

Under diskussionerna hänvisades vid ett fåtal tillfällen till namngivna, icke närvarande och underförstått starka forskare inom området. En medvetenhet om att detta kunde påverka bedömningen visades av gruppen genom uttalanden som att man "vill varna för effekter av name dropping inom beredningsgruppen".

Övriga observationer

Som nämnts ovan ägnades huvuddelen av diskussionstiden i beredningsgruppen åt projekten och deras kvalitet. Även i de slutgiltiga skriftliga yttrandena dominerar bedömningen av projekten som sådana. Begreppen självständig och excellent används inte över huvud taget i de slutgiltiga yttrandena från grupp D. Begreppet potential används i flera av yttrandena och då oftare om projektet än om forskaren/forskargruppen.

"Projektets angelägenhetsgrad och vetenskapliga potential är stor."

"Trots att projektet är ganska deskriptivt har det potential att generera intressanta resultat."

I avsikt att beskriva sökandes kapacitet förekommer begreppet potential i två yttranden, båda med huvudsökande kvinnor.

"XX är nydisputerad och bedöms ha stor potential..."

"Såväl sökande som medsökande har stor potential..."

Avslutande reflektioner

Överlag så visade det sig vara stor skillnad på grupp C och grupp D i relation till grupp A och B. Detta är ett intressant observandum som bör följas upp. Hur inverkar olika discipliner och ämnesområdets traditioner och normer på diskussioner, utfallet och bedömningar av forskningsansökningar med avseende på kön? Här tycks grupp C:s och grupp D:s högre medvetenhet om genus och även kunskap i genusforskning ha inverkan på hur diskussionerna i beredningsgrupperna förs. Ämnesområdena kan därmed sägas präglas och karaktäriseras av olika könsdiskurser.

I grupp A konstrueras och iscensätts kön i hög grad i relation till kropp och även i relation till någons förväntade självständighet/osjälvständighet. Grupp B präglas av en likabehandlingsdiskurs med avseende på kön där antalet kvinnor respektive män är i fokus. Att bevilja en kvinna forskningsmedel ses därmed som extra positivt och som ett tecken på att bedömningarna är rättvisa och utan könsmärkning. Det paradoxala är dock att rättvisemärkningen bidrar till en förstärkt könsmärkning och fixering vid kön genom att fokusera på den sökandes kön.

I både grupp A och B är mannen norm och denna norm synliggörs inte. I grupp C och D där genusmedvetenheten är högre skulle argument som framfördes i grupp A och grupp B inte accepteras. I grupp C och D var det projekten som sådana som stod i fokus och subjektet underordnades. De subjektpositioner som framträdde och accepterades i grupp C och grupp D var "unga forskare", "kompetenta forskare" och "seniora kompetenta forskare". De subjektpositioner och kategorier som tog form i de olika beredningsgrupperna skiljde sig därmed i hög grad åt.

BILAGA 1 KORT RAPPORT FRÅN GENUSOBSERVATION I BEREDNINGSGRUPP HÖSTEN 2008 SAMT BIFOGADE KOMMENTARER FRÅN 2009

Johanna Andersson

Sammanfattning

Kvinnor och män behandlades olika i två avseenden 2008. Ansökningar från manliga sökande ägnades längre talad tid än kvinnors ansökningar. Det gick också att finna könsrelaterade skillnader i beskrivningar av kvalitén hos sökande och ansökningar. Om en av de sökande kvinnorna fördes en diskussion om hennes eventuella självständighet som forskare. Motsvarande diskussion fördes inte om någon sökande man.

Samtliga ovan beskrivna skillnader var avsevärt mindre framträdande under 2009. Avseende självständighet fanns inga könsskillnader alls i gruppens diskussioner, denna frågeställning var istället relaterad till sökandens ålder.

Uppdrag och avgränsningar

Ordförande i beredningsgrupp X inbjöd mig att delta som genusobservatör vid gruppens överläggningar under två dagar i september 2008. Inför år 2009 fick jag en förnyad förfrågan om deltagande. Jag vill inledningsvis tacka för ett intressant uppdrag och för att medlemmarna i beredningsgruppen så generöst lät mig ta del av deras arbete under dessa dagar.

Mitt uppdrag 2008 var att följa diskussionerna och försöka upptäcka eventuella skillnader mellan hur ansökningar från kvinnor respektive män behandlades under bedömningsprocessen. Bakgrunden var en misstanke, som fanns hos enskilda personer i gruppen, om att det förekom omedvetna skillnader och att dessa skillnader missgynnade kvinnor.

Uppdraget formulerades på samma sätt 2009. Då framfördes också önskemål om att jag skulle gå in i pågående diskussioner och påtala om jag iakttog någon form av skillnader i behandlingen av ansökningar från kvinnor och män. Detta visade sig vara svårt, vilket jag kommenterar utförligare senare i denna rapport.

I det muntliga avtalet mellan mig och gruppmedlemmarna ingick att inga av de iakttagelser jag gjorde skulle formuleras eller vidareföras på ett sådant sätt att den aktuella beredningsgruppen eller enskilda gruppmedlemmar gick att identifiera. Detta var en förutsättning för att min närvaro inte skulle störa processen.

Jag fick i förväg ta del av de skriftliga ansökningarna och de preliminära bedömningarna av dessa. Vid genomläsning har jag inte jämfört de olika gruppmedlemmarnas bedömningar med varandra, vare sig kvantitativt eller kvalitativt, utan ser detta material som gruppens gemensamma text. Jag har inte heller på detta område sökt skillnader mellan manliga och kvinnliga bedömare. Jag lyssnade efter skillnader i sättet att argumentera mellan kvinnor och män i beredningsgruppen när de diskuterade de sökanden. Framst var jag uppmärksam på eventuell förekomst av det sk gatekeeping-fenomenet, som i detta sammanhang hade kunnat yttra sig så att personer som är i minoritet tenderar att bli extra kritiska när de ska bedöma personer från samma minoritet. Jag fann inga spår av detta i beredningsgruppen.

Jag har inte sammanställt beviljandegrad utifrån kön eller tagit fram andra sådana uppgifter som Vetenskapsrådet årligen sammanställer och redovisar för alla ämnesområden.

Allmänna synpunkter

Underlaget från en beredningsgrupp är för litet för att dra några generella slutsatser. I stället redovisar jag nedan vad jag koncentrerade mig på att lyssna efter och vad jag hittade. Jag refererar också till några av de studier jag läste som förberedelse inför granskningen.

Några av de iakttagelser jag gjorde skulle kunna systematiseras och kanske användas för att utveckla beredningsgrupperns arbetsprocess så att eventuella könsbaserade orättvisor identifieras.

En fråga som är viktig att ställa är hur det påverkar gruppen och processen att en utomstående person finns med som har ett tydligt uppdrag att uppmärksamma just könsskillnader. Hade diskussionerna låtit annorlunda och ingen granskare varit med och är den eventuella skillnaden till fördel eller nackdel för jämställdheten i beredningsprocessen?

Deltagandet under 2009 kan antas vara påverkat av att de flesta deltagarna i beredningsgruppen varit med också år 2008. Därför kände de till vad jag lyssnade efter och vilka mönster jag menat mig finna under föregående år. Denna medvetenhet kan vara en förklaring till att det var betydligt svårare att märka skillnader i gruppens behandling av kvinnor och män under 2009.

En annan fråga är naturligtvis i vilken mån jag själv påverkades av vad jag trodde kunna förvänta mig att finna. Hade jag funnit skillnader om jag inte förväntat mig att finna skillnader och fanns det andra skillnader som jag inte såg för att jag inte letade efter dem?

Kort forskningsöversikt

Det finns flera studier som granskar akademisk meritvärdering ur könsperspektiv, både kvantitativt och kvalitativt. Det är omstritt om man kan säga att det finns tydligt urskiljbara och generella orättvisor, men de flesta är överens om att det finns tendenser och att det är svårt att förklara den ojämna könsfördelningen i akademien utan att på något sätt diskutera frågan om kvinnor och män bedöms olika.

Kvantitativa studier följer exempelvis antalet sökande, framgångsfaktorer, samband mellan publikationer och erhållande av tjänst eller befordran, jämför ålder och karriärutveckling för kvinnor och män inom olika forskningsfält eller försöker analysera det fenomen som kallas "det läckande röret". Det finns också en del skrivet om hur sakkunnigas kön kan påverka värderingen av meriter.

Kvalitativa studier kan handla om analys av adjektivval i sakkunnigutlåtanden, analys av de värderingar som ligger till grund för tillsättningar och jämförelser mellan hur begrepp som originalitet, djup, bredd och självständighet används om kvinnor och män i sakkunnigutlåtanden. Många, men inte alla, studier som finns på området visar att könstillhörigheten kan leda till könsrelaterade skillnader i bedömningar inom främst tre områden. Det handlar om värdering av meriter, sakkunnigas ordval och frågeställningar kring självständighet och originalitet. Kvinnor som publicerat mycket tillsammans med andra kan bedömas som osjälvständiga medan en man i samma situation är bra på att samarbeta och upprätthålla nätverk. En manlig forskare är "djup" medan en kvinnlig forskare beskrivs som "smal", han är "bred" medan hon är "grund" osv. Kvinnors meriter kan värderas lägre än mäns, bortses från eller framställas som betydelselösa. Manliga bedömare kan overse med kompetensbrister hos yngre manliga forskare – han har *ännu* inte – medan samma brister bedöms som hinder hos kvinnor – hon har inte.

Övriga aspekter

Utifrån egna erfarenheter av samtal med unga forskare på Chalmers var jag intresserad av att se om det fanns mönster i hur mycket tid som avsattes för diskussioner om de olika ansökningarna och hur utförlig kritik som kom fram, inte minst negativ sådan. En synpunkt som framkommit är att kvinnor får mindre och "snällare" negativ kritik än män, vilket kan påverka möjligheter till utveckling och motivation till förbättring. En annan iakttagelse från Chalmerssammanhang är att kvinnliga forskare ofta uppger att deras könstillhörighet uppmärksammas, också i sammanhang när det är svårt att inse varför

detta är relevant. Även om det ofta är i positiva ordalag – ”vi är så glada att vi har fått en kvinna på den här tjänsten” – så kan det upplevas som ett särskiljande som inte alltid är önskvärt. Manliga forskare uppmärksammas mera sällan på detta sätt. Unga forskare oavsett kön kan på liknande sätt få sin låga ålder framlyft, så skedde också i den aktuella beredningsgruppen.

Metod

Jag satt med under alla överläggningar och noterade hur långa diskussionerna var om de olika ansökningarna för att se om det förekom könsskillnader på detta område. Jag har också sett på hur långa de skrivna sammanfattningarna är om de olika kandidaterna.

När det kommer till kvalitativa aspekter lyssnade jag efter skillnader i språkbruk, främst uppmärksammade jag bruket av adjektiv och om det förekom diskussioner kring exempelvis självständighet och originalitet utifrån kön.

En del bifynd blir oundvikliga när man sitter med och lyssnar i två dagar. Jävsförhållanden framstår mer eller mindre tydligt, likaså vilka som talar mest, vilka som bekräftar varandra, vilka som har hög status i gruppen och vilka vars ord faller avgörandet i en svårlöst situation. Detta redovisas inte i denna korta rapport.

Slutsatser

Kvinnor och män behandlades olika i två avseenden. Skillnaderna var inte stora och medvetenheten om jämställdhetsfrågor i gruppen var stor. Den ena skillnaden rörde den tid och i någon mån det skrivna utrymme som ägnades de olika ansökningarna. Genomgående ägnades ansökningar med manliga sökande något mer talad tid än kvinnors. Detta gällde så väl starka som svaga ansökningar. Vad denna noggrannare genomlysning av mäns ansökningar har för effekt på jämställdhet i ett längre perspektiv är inte enkelt att uttala sig om. Det kan antas bidra till att de män som på detta sätt får en utförlig kritik, både positiv och negativ, får mer stimuleras till utveckling än de personer som får kortfattade och mer generella kommentarer. Det är väl också en fördel att forskarna i beredningsgruppen med placering vid lärosäten runt om i landet och Europa efter beredningsprocessen känner till en forskares namn och forskningsområde, även om dennes ansökan var svag.

Under 2009 års beredningsgruppsdiskussioner kunde jag inte notera några skillnader i den tid som avsattes för kvinnors respektive mäns ansökningar.

Det gick att finna skillnader i de adjektiv som användes om kvinnor respektive män. Ett exempel i det skriftliga materialet visar att en ansökan på betygsnivå 3,17 från en kvinna beskrevs som ”not relevant” medan en man med samma betygsnivå på sin ansökan var ”excellent”. Ordet ”ambitious” användes under diskussionerna i huvudsak om kvinnor och om män om männen är unga. Liknande tendens finns i det skrivna materialet. Ord som ”nice” och ”clever” används om kvinnor, medan ”established” och ”excellent” inte används om kvinnor. Men underlaget är litet och det kan hända att dessa iakttagelser är slumpmässiga eller högst relevanta utifrån ansökningarnas kvalitet. Kön uppmärksammades när det avsåg kvinnor medan män var könlösa i diskussionerna. Under rubriken *Ev. Randvillkor? Övriga kommentarer:* nämns vid några tillfällen att sökande är kvinna eller ung medan manligt kön förefaller vara irrelevant som kommentar.

Jag kunde inte hitta skillnader i skriftligt material 2009.

Kring en av de kvinnliga sökande fördes 2008 en diskussion om hennes eventuella självständighet som forskare. Motsvarande diskussion fördes inte om någon manlig sökande. Denna typ av diskussion fördes utifrån ålder men inte kön 2009.

Om en manlig sökande användes i diskussionen kring projektets genomförbarhet argument som "he can do it" och "I know him". Den typen av argument användes inte om någon av de kvinnliga sökande under 2008.

Den tydligaste särbehandlingen av kvinnor 2009 handlar om att deras kön uppmärksammas på ett sätt som inte är fallet när det gäller män och att det anses vara särskilt glädjande när en kvinna beviljas forskningsmedel. Eftersom det inom ämnesområdet råder en ytterst ojämn könsfördelning finns det en önskan om att nå en jämnare fördelning av kvinnor och män. Av samma anledning uttrycktes också 2009 besvikelse över den ojämna könsfördelningen bland årets sökande.

Ett sätt att analysera djupare skulle vara att jämföra adjektiv med det betyg som satts på ansökan för att se om det finns några könsskillnader där. En frekvenslista på värdeomdömen uppdelade efter kön skulle också kunna visa intressant samband.

Rekommendation

Ett sätt att minska skillnader i behandling kan vara att närvarande tjänsteman från Vetenskapsrådet stödjer ordföranden genom att se till att ansökningarna får ungefär lika noggrann genomlysning i form av tid till diskussion. En annan tänkbar åtgärd är att medlemmarna i beredningsgruppen får en genomgång över de könsrelaterade skillnader som kan förekomma i bedömningen av kvinnor och män, så att de kan ge akt på om detta förekommer i diskussionerna i den egna gruppen.

Referenser

- Ds 1996:14 *Värdering av kvinnors respektive mäns meriter vid tjänstetillsättning inom universitet och högskolor*. Av Ulla Riis och Leif Lindberg. Utbildningsdepartementet.
- Fürst, E, *Kvinner i akademien – inntrengere i en mannskultur?*, NAVFs sekretariat för kvinneforskning, Norges allmennvitenskapelige forskningsråd, Oslo 1988.
- Gröndal, A., G, *Meritvärdering ur jämställdhetsperspektiv: Språket i sakkunnigutlåtanden*. Jämställdhetskommittén skriftserie 8, Göteborgs universitet 2003.
- Hanström, M-B, *Kvinnor och män, lika möjlighet till forskning?* Rapport från KTHs jämställdhetskommitté. Stockholm 2000.
- Juntura, M, *Utredning om jämställdhet vid tjänstetillsättningar*. Råd och rekommendationer för fakultetsnämnderna, tjänsteförslagsnämnderna, institutionerna etc. om hur jämställdhet mellan kvinnor och män ska beaktas vid tjänstetillsättning av professorer, lektorer och forskarassistenter. Uppsala universitet. Jämställdhetskommitténs rapportserie 3. 1995.
- Mark, E., *Meritvärdering ur jämställdhetsperspektiv*. Rekrytering av lärare och forskare. En begreppsanalys. Göteborg 2003.
- Wennerås, C., och Wold, A., *Nepotism and sexism in peer-review*, Nature vol. 387, 1997, p. 341-343.

090821

Kompletterat 100507